

tam certum est, quam illas illius. Quis autem Manichæum Apostolis comparat, nisi quisquis se a Christo, qui misit Apostolos, separat? Aut duas naturas sibimet et ex propriis principiis adversas, quis unquam sapuit in verbis Christi, nisi qui non sapit verba Christi? Apostoli ergo tanquam discipuli veritatis, nativitatem Christi prædicant passionemque veracem: Manichæus autem jactat se inducere in omnem veritatem, et vult inducere in talem Christum, in quo ipsius passionis prædicat falsitatem. Isti Christum in carne, quam de Abraham suscepit semine, circumcisum: ille Deum in ipsa sua natura a tenebrarum gente concisum. Isti pro carne Christi infante sacrificium, quod tunc pie fiebat, oblatum: ille non carnis, sed ipsius divinæ substantiæ membrum, omnibus dæmonibus immolandum, naturæ adversæ gentis illatum. Isti Christum exempli præbendi causa baptizatum in Jordane: ille Deum ipsum per se ipsum in tenebrarum contaminatione submersum, nec totum emersurum, sed quod ejus mundari non potuerit æterna damnatione puniendum. Isti carnem Christi a dæmonum duce tentatam; ille partem Dei a dæmonum gente possessam: et isti quidem illam tentatam, ut doceret resistere tentatori; ille illam possessam, ut patri non possit restitui, nec victori. Denique Manichæus ex doctrina dæmoniorum aliud annuntiat, ut quasi eminentior sit: Apostoli vero ex doctrina Christi commendant, ut quisquis aliud annuntiaverit, anathema sit¹.

¹ Gal. I, 8.

LIBER XXXIII.

I. FAUSTUS dixit: « Scriptum est in Evangelio: « Quia » multi venient ab Oriente et Occidente, et recumbent » cum Abraham et Isaac et Jacob in regno cælorum¹. » Vos ergo quare non accipitis Patriarchas? Absit nos quidem cuiquam invidere mortalium, quem Deus forte miseratione respiciens sua, de perditione unquam reduxerit ad salutem: sed hoc sane nos ejus esse jam clementiæ ponimus qui misertus sit, non illius meriti cujus fuisse negare non possis improbabilem vitam: ac per hoc et Judæorum patres, Abraham scilicet et Isaac et Jacob, si est hoc pro certo de iisdem Christi testimonium quod affertis, quanquam fuerunt ipsi quidem flagitiosissimi, ut fere Moyses indicat eorum pronepos, sive quis alius historiæ hujus conditor est, quæ dicitur Geneseos, qui eorum vitas nobis odio omni fastidioque dignissimas scripsit; sint tamen et ipsi jam in regno cælorum, sint in loco quem nec crediderant unquam, nec speraverant, ut fere ex eorum liquido libris apparet: dummodo tamen constet, vobis etiam confitentibus, longo intervallo de terra ac poenali inferorum custodia, ubi se vitæ merita coërcebant, a Christo Domino nostro liberatos, per ejus scilicet mysticam passionem pervenire ad hoc ipsum potuisse, si pervenerunt², quod scriptum de eis est. Neque enim quia et latronem quemdam de cruce liberavit idem noster Dominus, et ipso eadem die secum futurum dixit eum in pa-

¹ Matth. VIII, 11. — ² Forte si pervenerunt quo scriptum, etc.

radiso Patris sui¹, quisquam inviderit, aut inhumanus adeo esse potest, ut hoc ei displiceat tantæ benignitatis officium. Sed tamen non idcirco dicemus et latronum vitas ac mores nobis probabiles esse debere, quia Jesus latroni indulgentiam dederit; aut quia publicanis et meretricibus ignoverit errata², dixeritque quod etiam præcederent ipsi ad regnum cœlorum eos qui se superbe gesserunt. In injustitia namque et in adulterio deprehensam mulierem quamdam Judæis accusantibus absolvit ipse, præcipiens ei ut jam peccare desineret³. Quapropter si horum tale quid et circa Abraham egit et Isaac et Jacob, ipsi gratias: decet eum talia operari circa animas, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos⁴. Sed hoc tamen mihi unum in opinione hac vestra molestum est, cur id de Judæorum tantum patribus sentiatis, ac non de cæteris quoque Patriarchis Gentium, quod et ipsi senserint aliquando nostri Liberatoris hanc gratiam: præsertim cum de ipsorum filiis magis christiana constet Ecclesia, quam de semine Abraham, Isaac et Jacob. Sed ais utique, illos quidem idola coluisse, hos vero omnipotentem Deum, idcircoque solam ipsorum curam habuisse Jesum. Ita Dei omnipotentis cultura in tartara detrudit, et Filii eget auxilio qui coluit Patrem? Sed videris: consentiamus, inquam, hactenus in cœlum reductos eos, non quia mererentur, sed quia vincat divina clementia vim peccatorum.»

II. « Verumtamen utrum et hoc a Christo dictum sit, dubios etiam nos et incertos scribentium ipsa varietas facit. Namque cum duo Evangelistæ Matthæus et Lucas de Centurione quodam pariter narrent⁵, cujus puer tunc infirmaretur, et propter quem visus fuerit hoc ipsum dixisse

¹ Luc. xxiii, 43. — ² Matth. xxi, 31. — ³ Joan. viii, 3. — ⁴ Matth. v, 45. — ⁵ Id. viii, 5, et Luc. vii, 2.

Jesum, quia scilicet tantam fidem non invenisset in Israël, quantam in illo homine, gentili quamvis et pagano, eo quod dixerit idem non se fuisse tam dignum, ut sub tectum suum intraret Jesus, sed id rogare tantum, ut juberet verbo, et sanaretur puer suus; solus tamen Matthæus hoc adjicit Jesum persecutum esse, ut diceret: « Amen dico » vobis, quia multi venient ab Oriente et Occidente, et » recumbent cum Abraham et Isaac et Jacob in regno » cœlorum; filios autem regni mittent in tenebras exteriores¹. » Multos quidem qui venturi forent paganos significans, propter² Centurionem, quia esset et ipse gentilis, in quo tamen tanta fuisset fides inventa; filios autem regni appellans Judæos, in quibus nulla esset inventa fides. At vero Lucas, quanquam et ipse ut necessarium hoc et memorabile inter Christi mirabilia gesta inserendum putaverit Evangelio suo, de Abraham tamen illic et Isaac et Jacob nullam facit mentionem. Quod si quis dicat idcirco prætermisisse eum, quia dictum id jam satis fuisset a Mattheo: cur ergo gestum ipsum commemorat erga Centurionem et puerum ejus, quod æque longe satis insinuatam jam fuisset nobis Matthæi solertia? Sed falsum est. Namque et de obsecratione ipsa adveniendi Jesum, Matthæus quidem dicit, quod idem per semetipsum Centurio venerit ad eum rogaturus medelam³: Lucas autem non, sed quia majores natu ad eum miserit Judæorum, qui ne forte sperneretur ab eodem tanquam gentilis, (quoniam quidem Jesum volunt esse plane Judæum,) persuadere ingressi sunt ei dicentes, dignum esse cui id præstaret, quoniam quidem diligeret gentem suam, et synagogam ipse ædificasset sibi: tanquam et hoc ad Dei Filium pertineret, si ædificationem synagogæ suæ Judæi

¹ Matth. x, et Luc. xiii, 28, 29. — ² Forte præter. — ³ Matth. viii, 5, et Luc. vii, 2.

de Centurione pagano meruerint. Nec tamen omnifariam et Lucas hoc verbum reticuit, puto recogitans ne forte fuisset verum: sed locum tamen mutat applicatque id alteri cuidam causæ longe dissimili, id est, ubi dicit Jesus ad Discipulos suos: « Contendite intrare per angustum » ostium: multi enim venient quærentes intrare, et non » poterunt. Cum autem intraverit, inquit, paterfamilias, » et clauserit januam, incipietis foris stare et pulsare, di- » centes: Domine, aperi nobis. Et respondens dicit: » Nescio vos. Tunc incipietis dicere: Manducavimus et » bibimus coram te, et in plateis nostris et synagogis do- » cuisti. Et dicit vobis: Nescio unde estis, discedite a me » omnes operarii iniquitatis. Ibi erit fletus et stridor den- » tium, cum videritis Abraham et Isaac et Jacob, et om- » nes Prophetas introeuntes in regnum Dei, vos autem » expelli foras: et venient ab Oriente et Occidente et » Austro et Aquilone, et recumbent in regno Dei¹. » Hoc vero ipsum quidem, quia multi excludentur a regno Dei, qui scilicet nomen tantummodo Christi portaverint, sed non fecerint opera ejus, nec Matthæus scribere prætermisit²; sed de Abraham illic et Isaac et Jacob nullam facit omnino mentionem. Item de Centurione et puero ejus etiam Lucas quidem scripsit³; sed æque ipse de Abraham illic et Isaac et Jacob nihil omnino testatur: ut quia ubinam dictum sit certo constare non possit, nihil prohibeat etiam non credere quia sit dictum. »

III. « Nec immerito nos ad hujusmodi Scripturas tam inconsonantes et varias, nunquam sane sine iudicio ac ratione aures afferimus: sed contemplantes omnia, et cum aliis alia conferentes, perpendimus utrum eorum quidque a Christo dici potuerit necne. Multa enim a majoribus vestris eloquiis Domini nostri inserta verba sunt, quæ no-

¹ Luc. xiii, 24 et seqq. — ² Matth. vii, 21. — ³ Luc. vii, 2.

mine signata ipsius cum ejus fide non congruant: præsertim, quia, ut jam sæpe probatum a nobis est, nec ab ipso hæc sunt, nec ab ejus Apostolis scripta; sed multo post eorum assumptionem a nescio quibus et ipsis inter se non concordantibus semi Judæis per famas opinionesque compta sunt: qui tamen omnia eadem in Apostolorum Domini conferentes nomina, vel eorum qui secuti Apostolos viderentur, errores ac mendacia sua secundum eos se scripsisse mentiti sunt. Sed videris, de hoc interim, ut inquam, capitulo tecum non nimium ego contenderim; cum mihi illud satis ad præsidium sit quod ante posui, et quod nec ipsis vobis negare licet, ante Domini nostri adventum Patriarchas omnes Israël et Prophetas tartareis in tenebris jacuisse pro meritis suis: unde si unquam liberati a Christo ad lumen reducti sunt, quid hoc ad odium attinet vitæ ipsorum? Odimus enim nos et respuimus non quod fuerunt, id est, homines, sed quales fuerunt, id est, malos; nec quod nunc sunt, id est, purgatos, sed quod fuerunt, id est, impuros aliquando. Ac per hoc nobis interim, utcumque vos id esse vultis, nihil obstat capitulum hoc: cum sive est verum, Christi hic miseratio commendetur et bonitas; sive falsum, scriptoribus ejus crimen inhæreat: nos utrovis modo in tuto sumus, ut semper. »

IV. Augustinus respondit: Quomodo in tuto, miser? Quomodo in tuto, qui te Patriarchas odisse dicis impuros, et Deum adhuc plangis impurum? Certe illis Patriarchis post adventum Salvatoris præstitam purgationem et datam beatam requiem concessisti: deus autem vester et post adventum Salvatoris adhuc jacet in tenebris, adhuc flagitiis omnibus mergitur, adhuc in impuris omnibus volutatur: ita non solum vita illorum hominum melior erat deo vestro, verumetiam mors ipsa felicior. In quibus autem sedibus

erant justī, qui exierant ex hac vita prius quam Christus in carne venisset, et utrum etiam ipsos ad aliquid melius passio Christi transtulerit, qui in eum venturum, passurum, resurrecturum, non tantum crediderant, verum etiam hoc ipsum, sicut oportebat, prophetico spiritu prænuntiaverant, in Scripturis sanctis indagandum est, si quomodo ad liquidum indagari potest; non hinc temeritates opinantium consecandæ quorumlibet hominum, nedum tam execrabilis hæresis perversitates nimis longe a veritate aberrantium. Frustra sibi sane per hanc obliquitatem pollicetur Faustus, aliquid post hanc vitam cuiquam posse præstari, quod sibi præstandum in hac vita non comparaverit. Bonum est vobis ut, dum hic vivitis, istum relinquatis errorem, et veritatem Catholicæ fidei cognoscatis atque teneatis. Alioquin longe aberit quod sibi pollicetur injustus, cum fieri cœperit quod injusto minatus est Deus.

V. De vita autem Patriarcharum jam, quantum satis arbitratus sum, homini maledico non pauca respondi: quibus non utique in morte correctis, vel post passionem suam justificatis, testimonium Dominus perhibebat, cum Judæos admoneret, ut si Abrahæ filii essent, facta Abrahæ facerent¹; et quod idem Abraham ejusdem diem videre concupiverit, gavisusque fuerit, cum vidisset; et quod in ejus sinum, id est, nescio cujus quietæ felicitatis magnum abditumque secretum, abstulerint Angeli pauperem illum ærumnosum a divite superbiente contemptum². Quid dicam de apostolo Paulo? An forte et ipse post mortem justificatum laudat Abraham, quod prius quam circumcideretur credidit Deo, et deputatum est illi ad justitiam³: quod tanti pendit, ut nos non ob aliud dicat filios ejus

¹ Joan. viii, 39 et 56. — ² Luc. xvi, 23. — ³ Rom. iv, 3, et Gen. xv, 6.

esse effectos qui ejus carne propagati non sumus, nisi quod ejus fidei vestigia sequamur?

VI. Sed quid vobis faciam, quos contra testimonia Scripturarum ita obsurdefecit iniquitas, ut quidquid adversum vos inde prolatum fuerit, non esse dictum ab Apostolo, sed a nescio quo falsario sub ejus nomine scriptum esse dicere audeatis? Usque adeo a christiana doctrina aperte aliena est quam prædicatis doctrina dæmoniorum, ut eam sub christianæ doctrinæ nomine defendere nulla ex parte possitis, nisi dicatis falsas esse Scripturas Apostolorum. Infelices inimici animæ vestræ, quæ unquam litteræ ullum habebunt pondus auctoritatis, si Evangelicæ, si Apostolicæ non habebunt? De quo libro certum erit cujus sit, si litteræ quas Apostolorum dicit et tenet Ecclesia ab ipsis Apostolis propagata et per omnes gentes tanta eminentia declarata, utrum Apostolorum sint incertum est; et hoc erit certum scripsisse Apostolos, quod huic Ecclesiæ contrarii hæretici proferunt auctorum suorum nominibus appellati, longe post Apostolos existentium? Quasi vero et in litteris sæcularibus non fuerunt certissimi auctores, sub quorum nominibus postea multa prolata sunt, et ideo repudiata, quia vel his quæ ipsorum esse constaret minime congruerunt, vel eo tempore quo illi scripserint, nequaquam innotescere, et per ipsos vel familiarissimos eorum in posteros prodi commendarique meruerunt. Nonne, ut alios omittam, sub Hippocratis medici nobilissimi nomine quidam libri prolati, in auctoritatem a medicis non recepti sunt? Nec eos adjuvit nonnulla similitudo rerum atque verborum; quando comparati eis quos vere Hippocratis esse constaret, impares judicati sunt; et quod ab eo tempore, quo et cætera scripta ejus, non innotuerunt quod vere ejus essent. Hos autem libros, quibus illi qui de transverso proferuntur comparati res-

puuntur, unde constat esse Hippocratis, unde si quis hoc neget, nec saltem refellitur, sed ridetur, nisi quia sic eos ab ipso Hippocratis tempore usque ad hoc tempus et deinceps successione series commendavit, ut hinc dubitare dementis sit? Platonis, Aristotelis, Ciceronis, Varronis, aliorumque ejusmodi auctorum libros, unde noverunt homines quod ipsorum sint, nisi eadem temporum sibimet succedentium contestatione continua? Multi multa de litteris Ecclesiasticis conscripserunt, non quidem auctoritate canonica, sed aliquo adjuvandi studio sive discendi. Unde constat quid cujus sit, nisi quia his temporibus quibus ea quisque scripsit, quibus potuit insinuavit atque edidit, et inde in alios atque alios continuata notitia latiusque firmata ad posterios, etiam usque ad nostra tempora pervenerunt, ita ut interrogati cujus quisque liber sit, non hæsitemus quid respondere debeamus? Sed quid pergam in longe præterita? Ecce istas litteras quas habemus in manibus, si post aliquantum tempus vitæ hujus nostræ, vel illas quisquam Fausti esse, vel has neget esse meas, unde convincitur, nisi quia illi qui nunc ista noverunt, notitiam suam ad longe etiam post futuros continuatis posterorum successioneibus trajiciunt? Quæ cum ita sint, quis tandem tanto furore cæcatur, nisi dæmoniorum mendaciloquorum malitiæ atque fallaciæ consentiendo subversus sit, qui dicat hoc mereri non potuisse Apostolorum Ecclesiam, tam fidam, tam numerosam fratrum concordiam, ut eorum scripta fideliter ad posterios trajicerent, cum eorum cathedras usque ad præsentis Episcopos certissima successione servaverint, cum hoc qualiumcumque hominum scriptis, sive extra Ecclesiam, sive in ipsa Ecclesia, tanta facilitate proveniat?

VII. Sed contraria, inquit, inter se scripta eorum reperiuntur. Maligni malo studio legitis, stulti non intelligitis,

cæci non videtis. Quid enim magnum erat ista diligenter inspicere, et eorumdem scriptorum magnam et salubrem invenire congruentiam, si vos contentio non perverteret, et si pietas adjuvaret? Quis enim unquam duos historicos legens de una re scribentes, utrumque vel utrumlibet eorum aut fallere aut falli arbitratus est, si unus eorum dixit quod alius prætermisit; aut si alter aliquid brevius complexus est, eandem tamen sententiam salvam integramque custodiens, alter autem tanquam membratim cuncta digessit, ut non solum quid factum sit, verumetiam quemadmodum factum sit intimaret? Sicut Faustus hinc Evangeliorum veritati voluit calumniari, quia Matthæus aliquid dixit, quod Lucas cum idem narraret dicere prætermisit, quasi negaverit Lucas dixisse Christum, quod eum scripsit dixisse Matthæus. Hinc omnino nulla unquam quæstio fuit, neque hoc objici nisi ab omnino imprudentibus et nihil harum rerum considerare volentibus seu valentibus potest. Illud sane et requiri inter fideles, et objici ab infidelibus solet, sed etiam ipsis vel parum eruditis, vel nimis contentiosis nisi admoniti resipuerint, quod Matthæus dixit: « Accessit » ad eum Centurio, rogans eum, et dicens¹; » Lucas autem quod miserit ad eum seniores Judæorum, hoc ipsum rogantes de puero ejus qui ægrotabat, ut eum sanaret², et cum appropinquaret domui, miserit alios per quos diceret, non esse se dignum in cujus domum intraret Jesus nec se ipsum dignum ut veniret ad Jesum. Quomodo ergo secundum Matthæum; accessit ad eum rogans, et dicens: « Puer meus jacet in domo paralyticus, et male torquetur? » Hoc ergo intelligitur, Matthæum breviter sententiam ipsam veram integramque complexum, dicentem quod Centurio accesserit ad Jesum, et non dicentem utrum per se ipsum accesserit, an per alios: et quod ei de puero suo

¹ Matth. viii, 5. — ² Luc. vii, 3.

illud dixerit, non exprimentem utrum per se ipsum dixerit, an per alios. Quid enim, nonne talibus locutionibus humana plena est consuetudo, cum dicimus aliquem ad aliquid multum accessisse, etiam quem nondum dicimus pervenisse? Nonne et ipsam perventionem, cui quasi videtur non esse quod addi jam possit, etiam per alios fieri usitatissime loquimur, sæpe dicendo: Egit ille causam suam, pervenit ad iudicem; aut, pervenit ad illum vel illum potentem: cum plerumque id faciat per amicos, non viso eo prorsus ad quem quisque dicitur pervenisse? Unde etiam tales homines, quicumque ad potentium quodam modo inaccessibiles animos, sive per se ipsos, sive per alios ambitionis arte pertingunt, jam etiam vulgo Perventores vocantur. Quid ergo, cum legimus, obliviscimur quemadmodum loqui soleamus? An Scriptura Dei aliter nobiscum fuerat quam nostro more locutura? Et hoc quidem de communi loquendi consuetudine pervicacibus turbulentisque responderim.

VIII. Cæterum qui hæc non litigiose, sed placide ac fideliter quæerunt, accedant ad Jesum, non carne, sed corde; non corporis præsentia, sed fidei potentia, sicut ille Centurio: tunc melius quid Matthæus dixerit sentient. Talibus enim dicitur in Psalmo: « Accedite ad eum, » et illuminamini, et vultus vestri non erubescunt¹. Unde Centurio ille ad Christum magis accesserat², cujus fidem ita laudavit, quam illi ipsi per quos verba sua misit. Huic rei simile est etiam illud quod Dominus ait: Tetigit me aliquis: quando mulier quæ fluxum sanguinis patiebatur, tangens fimbriam vestimenti ejus, salva facta est. Hoc enim mirabiliter Discipulis suis dicere videbatur: « Quis » me tetigit, » et, « Tetigit me aliquis³, » cum eum turba comprimeret. Denique hoc ei responderunt: « Turbæ te

¹ Psal. xxxiii, 6. — ² Luc. viii, 46. — ³ Ibid. 45.

» comprimunt, et dicis: Quis me tetigit?» Quemadmodum ergo illi premebant, sed illa tetigit; sic illi missi erant ad Christum, sed Centurio magis accessit. Ita Matthæus et morem non usque adeo inusitatae locutionis servavit, et mystice aliquid intimavit: Lucas autem et hoc ipsum quemadmodum gestum esset ostendit, ut hinc advertere cogere mur, illud Matthæus quemadmodum dixerit. Vellem sane ut aliquis istorum vanorum, qui huiusmodi quæstiunculas quasi magnas calumniose obijciunt Evangelio, narraret aliquid idem ipse bis numero, non falsum nec fallaciter, sed omnino id volens intimare exponere, et stylo exciperentur verba ejus eique recitarentur; utrum non aliquid plus minusve diceret, aut præpostero ordine, non verborum tantum, sed etiam rerum; aut utrum non aliquid ex sua sententia diceret, tanquam alius dixerit, quod eum dixisse non audierit, sed voluisse atque sensisse plane cognoverit; aut utrum non alicujus breviter complecteretur sententiæ veritatem, cujus rei antea quasi expressius articulos explicasset: et si quid est aliud quod fortasse possit certis regulis comprehendere, quomodo fiat ut vel in duorum singulis ejusdem rei narrationibus, vel in duabus unius ex una eademque re, multa diversa inveniantur, nulla tamen adversa; et multa varia, nulla contraria. Sic solvuntur omnia de quibus sibi isti miseri colulum ligant, ut spiritum sui erroris intus teneant, et nullum extrinsecus salutis admittant.

IX. Quapropter post omnes Fausti calumnias refutatas, duntaxat horum ejus capitulorum quibus hoc opere, quantum Dominus adjuvare dignatus est, sufficienter, ut arbitror, prolixèque respondi, breviter vos admoneo, qui illo tam nefando et execrabili errore tenemini, ut si auctoritatem Scripturarum omnibus præferendam sequi vultis, eam sequamini quæ ab ipsius præsentia Christi tempori-

bus per dispensationes Apostolorum, et certas ab eorum sedibus successiones Episcoporum, usque ad hæc tempora toto orbe terrarum custodita, commendata, clarificata pervenit. Ibi enim videbitis etiam Veteris Testamenti et obscura revelari, et prædicta compleri. Si autem quasi ratione movemini; primum cogitetis quinam sitis, quam minus idonei ad comprehendendam naturam, non dicam Dei, sed animæ vestræ: comprehendendam sane, quemadmodum velle aut voluisse vos dicitis, certissima ratione, non vanissima credulitate: quod cum minime potueritis, (sine dubio enim quandiu tales estis, nullo modo poteritis,) illud saltem quod omni humanæ menti est naturaliter insitum, si modo id perversæ opinionis pravitate non turbetur, Dei naturam atque substantiam incommutabilem omnino, omnino incorruptibilem cogitate, vel credite, et Manichæi continuo non eritis, ut aliquando et catholici esse possitis.

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

DE ACTIS

CUM FELICE MANICHÆO

LIBRI II¹.

LIBER I.

ACTA PRIMÆ DIEI.

I. HONORIO² Augusto sextum consule, septimo Idus Decembris, Augustinus episcopus Ecclesiæ catholicæ³ Hipponeregensium regionum dixit: Hesterno die scis te dixisse quod possis defendere scripturas Manichæi, et asserere quod veritatem habeant: si hoc placet tibi hodie facere, aut præsumis te posse, dic.

FELIX Manichæus dixit: « Ego me non nego dixisse defendere legem meam, si proferantur auctores legis meæ in medio. »

¹ Scripti anno Christo 404, die 7 et 12 Decembris. Vide *Retract.* lib. II, cap. 8. — ² Vide D. Guillon, tom. XXII, pag. 130 et 131. — ³ Forte Hipponensium regionum.